

GÖRAN SÖDERSTRÖM

Text

GÖRAN H FREDRIKSSON

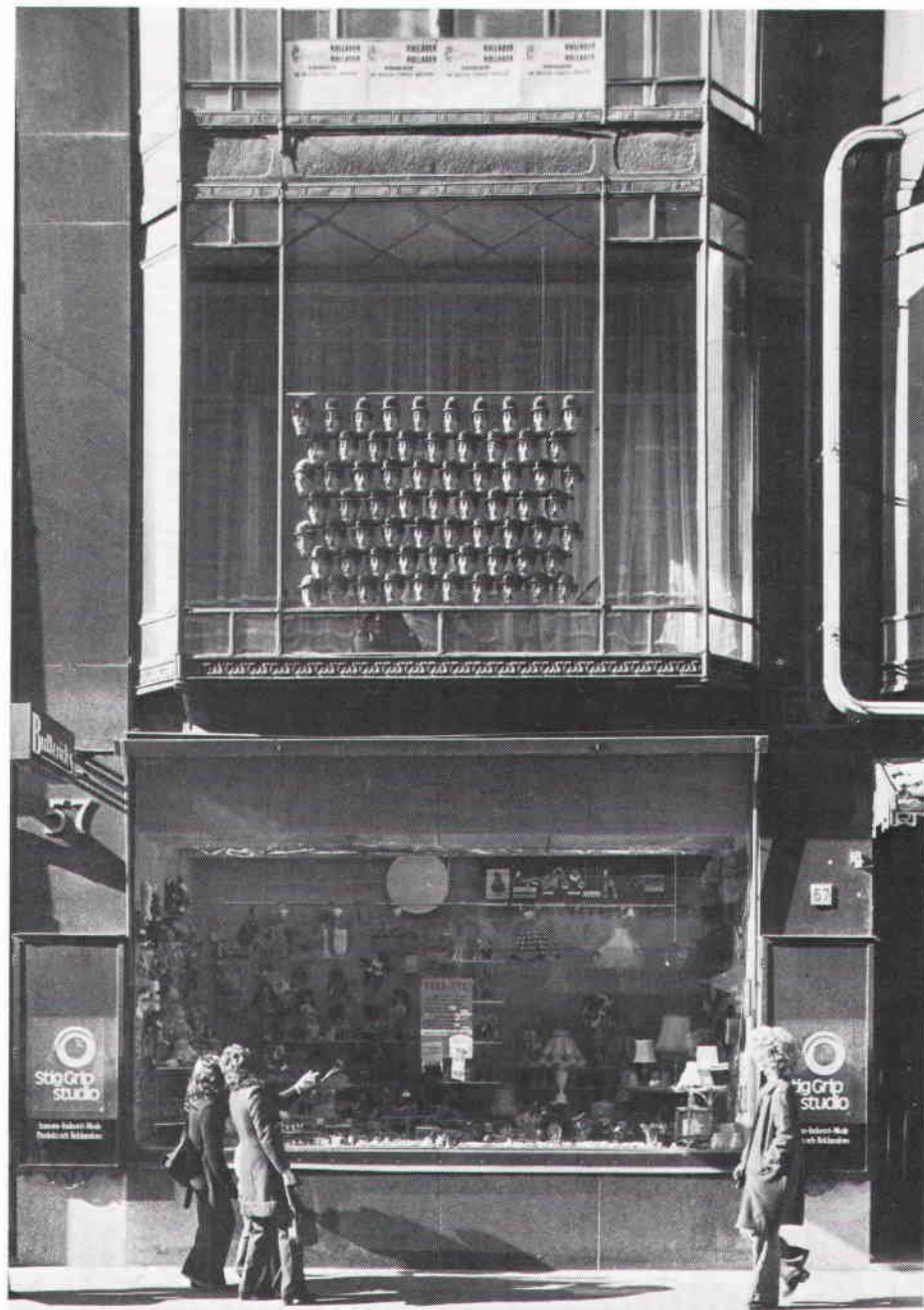
Foto

Kvarteret Lammet

Ännu de som växte upp i Stockholm under andra världskriget bevarar minnet av en stad som förefaller lika avlägsen som i Per Anders Fogelströms romaner. Ändå har Stockholm klarat sig bättre genom efterkrigstidens "rekordår" än de flesta svenska städer: fasaderna mot vattnen är i stort sig lika, Gamla Stan är bevarad liksom Söders pittoreska kåkar och härliga silhuett på Mariaberget; Kungsholmen, Östermalm och Vasastaden har bara enstaka mer eller mindre misspyrdande plomberingar i den invanda stadsbilden. Det stora offret för huvudstadens under kriget uppdämda expansionsdrift blev ju däremot de gamla Klarakvarteren och deras ungefär jämnåriga grannar på andra sidan Brunkebergsåsen.

Hur innehållsrika var inte de kyffiga kvarteren längs Klaras trånga gator! Här fanns massor av spännande butiker för en skolpojke att gå och botanisera i, som Gamla Tenngjuteriet på Klarabergsgatan och Cohns djuraffär på Mäster Samuelsgatan, små frimärksaffärer med lockande sorteringar, fascinerande specialistbutiker för gummiattiraljer och laboratoriegals, affärer för hudar och stilgjuterier och små halvt insomnade billighetsbasarer. Överallt fanns små hotell genom vars fönster man ibland kunde få en glimt av en förfallen 1700-talsinredning från mera välmående dagar, här och var ölschapp där man vintertid kunde skymta gubbarna vid sina pilsnerflaskor genom nästan igenimmade rutor — men också fina gamla krogar och bierstuben med stamgäster från mängden av tidningsredaktioner och -tryckerier, där man bara kände till de största drakarna och undrade vilka som egentligen läste de andra. Ibland hade man ärendet till något snöormakeri två trappor över gården och fick ta sig över trånga ålderdomliga gårdar med rader av avträdesdörrar och verkstäder i de gamla bostadshusens bottenvåningar, en spännande och annars okänd värld.

Märkvärdigt nog var det knappast några som protesterade när de första rivningarna började i Klara på 50-talet. 30-talets utvecklingsoptimism hade klarat sig genom kriget och äntligen trodde man sig kapabel att bygga för ett nytt och bättre samhälle. Det trånga gamla Klara, där bussarna ständigt fastnade för att någon höll på att lasta varor till en butik och där de smutsiga och flagnande husfasaderna inte hade fått något underhåll i mannaminne, var det något man skulle sakna? De första butikerna som måste evakueras fick en tillfällig tillflykt

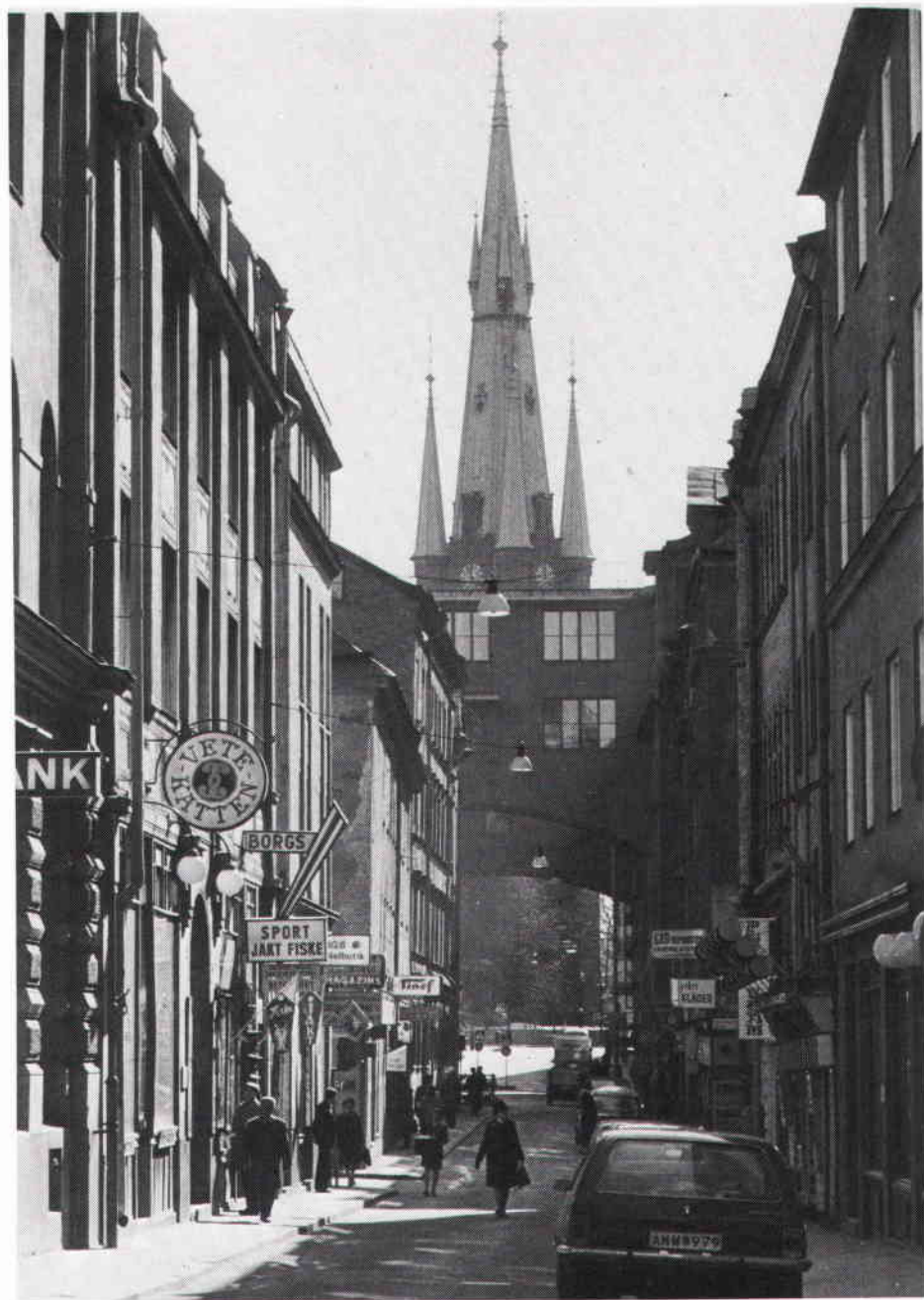
Motstående sida:

Kvarteret Lammets fashionabla fasad mot Drottninggatan. I hörnet mot Bryggargatan intill Londonbiografens skylt.

Zorns klassiska 55 an, därintill Hagströms musikhandel, gemenligen kallat Buttericks huset efter hyresgästen till vänster, så Nationalmusei hus med Hallbergs och apoteket Ugglan. Huset, som ursprungligen uppfördes 1752, strax efter Klara-branden, skänktes av Julia Sofia Giesecke år 1880 till museet "af kärlek till konsten" som det står på en pampig inskriftavla i husets nyrestaurerade entré.

Buttericks Drottninggatan 57. Den klassiska affären för skämtartiklar visar sitt sortiment genom arkitektfirman Dorph & Höögs djärvt uppglasad skyltfönster från 1910.

*Klara Norra Kyrkogata.
En märkligt oförändrad stadsbild, där
man knappast anar det storskaliga nya
citys närhet.*

Gården till Gamla Brogatan 23, kvarteret Lammets äldsta huskomplex. Det korrugerade plåtskjulet på gårdens mitt uppsattes 1908 för att "förvara materialier uti" inför fastighetens nybyggnad.

i gamla Continentals hotellrumskorridorer och man trodde helt optimistiskt att det myllrande affärslivet skulle återvända till bredare och ljusare gator där fotgängare godmodigt skulle samsas med bilar, bussar och cyklar.

De stora groparna och de många småaffärernas död eller flykt till lugnare och billigare trakter blev något av en chock för stockholmarna i slutet på 60-talet. Ändå planerade beslutsfattarna genom City 77 för det gamla citys totala utplåning och ersättande med ett nytt Metropolis, den separerade bil- och köpstaden där mäktiga infartsleder i flera plan mynnade ut i ett pärlband av väldiga parkeringshus och underjordiska "far" kring en kommersiell kärna. I denna hårt exploaterade värld skulle i stort bara Klara kyrka, Konserthuset och den fortfarande smala Drottninggatan ge en påminnelse om gamla tider.

Knappt halvvägs stod det emellertid klart att den grandiosa cityplanen var en väldig ekonomisk och trafikpolitisk felsatsning, alla framsynta och skarpsinniga prognoser till trots. Det blev en ny politikergenerations uppgift att slå back i maskin på den liksom ett trögstyrt slagskepp fortfarande obönhörligt framförande stadsbyggnadsapparaten.

När bromsarna började slå till fanns inte mycket kvar av centrala Klara, och en hel del av återstoden fortsatte att rivas av statliga byggherrar som är långsammare i svängarna. Trots intensiva räddningsaktioner från stadsmuseet och riksantikvarieämbetet upplever vi därför fortfarande 1978 omfattande rivningar

i det sk statliga intresseområdet i Södra Klara samtidigt som butiks nätet där radikalt tunnats ut för att inte ge inkörsportar för terroristaktioner. Bortsett från dessa snart starkt omgestaltade kvarter återstod några kvartersrester kring kyrkogården, samt mest av en slump de små kvarteren kring Gamla Brogatan med kvarteret Lammet i centrum.

Redan 1967 hade stadsmuseet i samråd med riksantikvarieämbetet lagt sig ut för fasaden mot Drottninggatan genom att begära Lammet 8, det sk Butterickshuset, förklarar för byggnadsminne och redovisa grannhusen mot norr som byggnader av stort kulturhistoriskt värde. Här hejdade sig faktiskt också planerarna, men resten av kvarteret skulle bli ett enda parkeringshus med en bred nerfartsramp till ett underjordiskt far i Bryggargatan. Hur skulle också kvarteret Lammets gamla hus och alla andra små förfallna hus längs Gamla Brogatan och Klara Norra kyrkogata, hus som i flera fall stått som rivningshus ända sedan seklets början, hur skulle de kunna försvara sin plats i det nya City?

Kvarteret Lammet var ett levande exempel på livet i det gamla Klara. Från början 14 smala tomter som i huvudsak lagts ut vid 1640-talets stadsplanläggning, den rutnätsplan som skapade det Klara vi kände. Ett enstaka hus som i ombyggt skick faktiskt står kvar från den äldsta tiden, d v s före den förödande Klarabranden 1751. Ytterligare några spridda över kvarteret som för första

Konstnären Ulf Sundéns ateljé vid Bryggarg. (kv Lammet).

*Katés bar Gamla Brogatan 23.
Det lustiga namnet berodde inte på att
innehavarinnan hette så utan på att öl-
firmans skyltmålare inte kunde stava.
Ett genuint öl-mat-ställe som nu blivit
popskobutik.*

gången uppfördes just efter denna brand men som sedan om- och påbyggts i många etapper. Några större hyreshus uppförda delvis på gamla trädgårdstomter kring 1800-talets mitt, ytterligare bostadshus, fabriker och verkstäder på varje ledig yta från 1800-talets slut för den expanderande storstaden, ett pampigt och nyrikt affärshus vid Drottninggatan i hypermodern stil från 1910 med väldiga skyltfönster. F d små hotell i f d bostadsvåningar, en gammal klassisk biograf från stumfilmsepoken mot tvärgatan, en en gång legendarisk krog, ett pampigt apotek där Klara-skildraren August Blanche drog sin sista suck, ateljéer under takåsarna. Kort sagt, ett genuint Klara-kvarter!

Här och i motstående kvarter längs den smala och trånga Brogatan mellan Hötorget och Vasagatan fanns alltså ett slumpmässigt sparad reservat av det gamla ålderdomliga Klara, och märkligt nog i hög grad levande. 1971 och -72 inventerade Stadsmiljögruppen verksamheterna kring gatan och fann ett brett urval av småbutiker, hantverkare, prisbilliga hotell och näringsställen, småkontor, ateljéer och bostäder, de flesta förvånansvärt livaktiga. Strax därefter gjorde stadsmuseet en särinventering av och utställning kring de hotade delarna av kvarteret Lammet, som på samma sätt visade rikedom på verksamheter i den lilla skalan och en nästan orubblig optimism hos kvarterets yrkesutövare.

Portal, Klara Norra Kyrkogata 20.

*Plåtverkstad Bryggargatan 5.
Kvarteret rymmer två plåtslagerier
som aldrig behöver sakna arbete.*

I samband med att Postverket rev den återstående delen av grannkvarteret Blåmannen fram till Drottninggatan togs bevarandefrågorna i kvarteret Lammet upp på nytt. Tre alternativ utreddes: nybebyggelse med bevarande av byggnaderna längs Drottninggatan, nybebyggelse mot Bryggargatan med bevarande av byggnaderna längs Drottninggatan och Gamla Brogatan och slutligen bevarande av i princip samtliga byggnader. Kulturnämnden föredrog alternativ 3 men kunde diskutera alternativ 2 utan ramp i Bryggargatan medan byggnadsnämnden och fastighetsnämnden stödde mellanalternativet. På förslag av dåvarande finansborgarrådet John-Olle Persson beslöt emellertid drätselrådet och kommunstyrelsen att ett alternativ med största möjliga bevarande av kvarteret skulle läggas till grund för det fortsatta planarbetet.

Med stöd av detta glada budskap kunde sedan en arbetsgrupp med medlemmar från stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret och stadsmuseet i stor sämja upprätta en användningsplan för kvarteret som i stort visar kontor, verkstäder och affärer i de övre delarna mot Drottninggatan och ett återställande av de nu evakuerade bostäderna i hörnet av Klara Norra Kyrkogata och Gamla Brogatan. En projektering av upprustningen har skett och kostnadsberäknats och tagits in i kommunens ekonomiska femårsplan. Men ännu saknas tyvärr pengarna i dagens dystra ekonomiska läge. Självfallet kan en kulturhistoriskt riktig upprustning av så svårt nedgångna hus aldrig bli ekonomiskt lönsam i sig själv, men rimligen för city i sin helhet, som ett stimulerande inslag i det kommersiella centrumets alltför likriktade miljö.

Och medan upprustningen väntar blomstrar Gamla Brogatan som aldrig förr. Tyvärr har flera av de gamla verksamheterna försvunnit men istället har Gamla Bro blivit Stockholms Carnaby Street, en färgsprakande gata där jeansbutikerna omsätter miljoner. Och ännu verkar korgmakare Larsson, 2 trappor över gården i 21:an, med sin klassiska korgstol hängande utanför fönstret, en fin symbol för det gamla levande hantverks- och småfolks-Klara.

Larssons korgmöbler, Gamla Brogatan 21, 2 trappor över gården.

*Korgmakare Larsson tillverkar stolar
till Svenskt Tenn.*